

Список використаних джерел

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України // Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Артемова Л. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006 – 424 с.
3. Березівська Л. Проблема реформування системи освіти в Україні на сторінках журналу “Вільна українська школа (1917-1920)” // Збірник наукових праць. Спеціальний випуск “До витоків становлення української педагогічної думки”. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 51-55.
4. Гринько Г. Нариси радянської просвітницької політики. – Харків, 1922.
5. Збірник Указонень та Розпоряджень робітничо-селянського уряду України, 1919. – №1-22, 23, 25-38. – 580 с.
6. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / За ред. доктора філософ. наук Кременя. – К.: Знання, 2005.
7. Любар О. Історія української школи і педагогіки: Навчальний посібник / О.Любар, М.Стельмахович, Д.Федоренко. – К.: Знання, 2003. – 350 с.
8. Сухомлиська О. Періодизація педагогічної думки в Україні: Кроки до нового виміру // Збірник наукових праць. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 31-40.
9. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2007 – 560 с.

The author of the article shows the basic directions and positions of realizations of educationally-pedagogical changes in Ukraine at the beginning of the XX century, and also the main aspects of their influence on forming personality.

Key words: education, politics, edict, condition, organization, direction, model.

Отримано: 16.03.2010

Вплив сім'ї та сімейних цінностей на формування духовності особистості дитини

Стаття присвячена дослідженню проблеми впливу сім'ї та сімейних цінностей на формування духовності особистості дитини.

Ключові слова: формування, духовність, особистість, дитина, сім'я, вплив, виховання, цінність, батьки, сімейні цінності, досвід.

Статья посвящена исследованию проблемы влияния семьи и семейных ценностей на формирование духовности личности ребенка.

Ключевые слова: формирование, духовность, личность, ребенок, семья, влияние, воспитание, ценность, родители, семейные ценности, опыт.

Формування духовності здавна є однією з найвагоміших проблем та найскладнішим соціальним феноменом. Проблема формування духовності особистості дитини останнім часом привертає все більшу увагу психологів усього світу.

Вона стає актуальною в наш час, коли виховання особистості здійснюється в умовах зростаючої освіченості, соціальної активності та інформованості.

Національне відродження та подальший розвиток духовної культури українського народу, декларовані Конституцією України, зумовили гостру потребу в зміцненні сім'ї, яка охороняє моральні чесноти, національні звички і традиції, невтомно плекає родовід минулих, сучасних і прийдешніх поколінь, є своєрідним духовним храмом. Процеси деформації і соціальної корозії, що виникли в останнє десятиріччя під впливом фінансово-економічних негараздів, непомітно відточували ідеали сім'ї, детермінуючи негативні тенденції в її розвитку. Подружнтя дисгармонія, зростання кількості розлучень, зміна сімейних цінностей і стандартів міжособистісної поведінки, низький рівень культури – ці та інші соціальні чинники свідчать про кризовий стан сучасної сім'ї.

Різні аспекти проблеми формування духовності особистості упродовж багатьох століть вивчали філософи, богослови, а з часом і педагоги та психологи. Серед відомих дослідників цього наукового напряму В. Баранівський, Е. Помитків, С. Хорунжий, П. Щербань та ін. [3, с. 111].

Філософське обґрунтування сутності духовності, духовної культури знаходимо у працях М. Бердяєва, В. Вернадського, Г. Сковороди, В. Соловйова, П. Флоренського, О. Чижевського, П. Юркевича.

На теоретико-методологічному рівні проблема духовності, духовної культури особистості висвітлена в працях вітчизняних філософів та культурологів (В. Баранівський, М. Бахтін, В. Біблер, О. Дорошенко, Т. Костіна, С. Кримський, В. Ксенофонов, Д. Лихачов, О. Лосєв, В. Лутай, М. Мамардашвілі, Г. Платонов, С. Пролеєв, В. Ремізов.). Серед зарубіжних учених актуальними є погляди на проблеми духовності й духовної культури особистості М. Боуена, Ж. Бросса, М. Коула, Н. Роджерс, Тейяра де Шардена, В. Франкла, А. Швейцера та ін..

Фундаментальні ідеї морального розвитку особистості розроблені в педагогічних працях П. Блонського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Франка, А. Чехова, С. Шацького.

Психологічні аспекти духовності розглядаються в працях М.Й. Боришевського, В. Зінченка, Е. Помиткіна, В. Пономаренка, Ж. Юзак.

Проблеми духовного виховання досліджували А.Г. Абрамова, І.Д. Бех, В.М. Бондаровська, М.Й. Боришевський, Н.Н. Добкіна, К.О. Журба, І.А. Зязюн, І. Кон, А. Косичев, А.Г. Липатов, Е.П. Логунова, А. Лопатина, Н.П. Махова, О. Нікітін, В. Онищенко, В. Оржеховська, Г. Платонов, А.Е. Серков, А.М. Склярова, М. Скребцова. Духовний світ особистості – Н.Е. Андрюшина, Ж.А. Кузьмичова, Н. Ріпа, А.А. Сейдаліна, В. Слюсаренко.

Духовним цінностям присвятили свої праці С.С. Андреев, С.У. Гончаренко, З.Г. Залевська, В.В. Знаков, Г.В. Кузнецова, Г.В. Максимов, П.М. Моченов, А.Л. Некрасов, О.В. Парамонова, Л.С. Пестрякова, А. Прикуп, Г. Сілванян, Л.А. Степашко, С.Н. Фурсик, В.В. Шпаковський, В.Я. Ядов.

Мета даної статті полягає у дослідженні проблеми вирішального впливу сім'ї та сімейних цінностей на формування духовності особистості дитини, адже духовність особистості – це категорія людського буття, що виражає здатність до творення культури та самотворення; передбачає гармонію особистого, суспільного і природного, високі моральні принципи, мотивацію діяльності, особисту відповідальність.

Духовність – це також внутрішня енергетична сила особистості, її психічне здоров'я, стиль життя, генералізація загальнолюдських, національних цінностей, творчість за законами краси. Духовність нерозривно пов'язана із поняттями “духовна культура”, “доброта”, “милосердя”, “психологічне здоров'я” [12, с. 377].

За М.Й. Боришевським, духовність – це багатовимірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найактуальніші морально-релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значимими регуляторами активності [2, с. 6].

Отже, духовність – термін прийнятий для відображення вищих сторін внутрішнього світу людини, які проявляються у людяності, сердечності, доброті, щирості, теплоті, відкритості до інших людей. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності [8, с. 186-187].

Формування духовної особистості здійснюється в ході виховання і навчання – єдиного взаємопов'язаного процесу.

Виховання відіграє в духовній сфері людини важливу роль. Його завдання можна класифікувати за такими напрямками: формування наукового світогляду; виховання свідомого ставлення до навчання, розвиток пізнавальної активності й культури розумової праці; виховання політичної свідомості й розвиток громадянської активності; виховання творчого ставлення до праці, підготовка до свідомого вибору професії; виховання моральності та культури поведінки; формування правосвідомості й виховання громадянської відповідальності, виховання естетичної культури і розвиток художніх здібностей тощо [9, с. 272].

Суттєвою ознакою духовності є її цінності. Як М.І. Пірен зазначає: “Нині цінності стали предметом вільного вибору. Сучасна людина втратила віру в безумовну цінність ідеалів, які формувала (чи формує) ідеологія. Така ситуація порушує душевний спокій людини, котра жила в лещатах ідеологічних стереотипів, і штовхає її на пошук нових сенсожиттєвих цінностей і світоглядних орієнтирів. Тому є потреба в ідеологічному осмисленні національної ідеї в рамках плюралізму, гуманізму, духовності, громадянськості та високої моральності” [9, с. 272-273].

Проблема духовних цінностей і ціннісних орієнтацій посідає одне з чільних місць у психологічній літературі. Особливість категорії “цінність” полягає в тому, що вона є водночас предметом і ставленням до цього предмета.

Система духовних цінностей особистості є основою поведінки індивіда. Особливого значення набуває зв'язок цінностей зі спрямованістю особистості. Зміст спрямованості – це насамперед детермінуюче, соціально обумовлене ставлення особистості до діяльності. Саме через спрямованість і можливе реальне виявлення ціннісних орієнтацій (М.Й. Боришевський, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн) [9, с. 273].

Духовні цінності школяра, головним чином, залежать від взаємин, які налагоджуються між батьками і дітьми. Багато авторів стверджують, що саме цінності визначають особливості і характер відносин особистості з середовищем (Б.Г. Ананьєв, М.Й. Боришевський, А.Г. Здравомислов, Г.С. Костюк, К.В. Шорохова, В.О. Ядов). Так, Г.С. Костюк зазначає: “Дорослі опосередковують формування досвіду дитини вже з перших її днів. Немає ніякої можливості провести якусь штучну межу, що відокремлювала б особистий досвід дитини від досвіду суспільного, а тим більше не можна протиставити їх. Особистий досвід дитини проймається досвідом, засвоєним від дорослих, через що набуває нової якості. Таке взаємопроникнення існує в усіх виявах свідомого психічного життя дитини, починаючи з її осмисленого сприймання” [9, с. 285].

Практично в усіх дослідженнях в області дитячої психології підкреслюється вирішальний вплив сім'ї на загальний розвиток особистості дитини.

Так у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників М.Й. Боришевського, Г.Я. Варги, В.І. Гарбузова, Т.В. Говорун, Е.Г. Ейдемлера, О.І. Захарова, А.Є. Лічко, В.В. Століна, Т.С. Яценко та інших переконливо показана залежність формування особистості дитини від стилю виховання в родині, батьківського ставлення до дитини, способів родинного спілкування.

Основний напрям формування дитячої особистості, її взаємовідносини з ровесниками, психологічне самопочуття визначається задоволенням у сім'ї найголовніших потреб: любові та довіри, самостійності, самоствердження і визнання. Відбувається це, насамперед, у взаєминах з батьками, їх сумісністю, оскільки характер батьків та їх взаємини з дитиною є основною умовою її психічного, фізичного та духовного розвитку [7, с. 117].

Сім'я впливає на людину протягом усього її життя. Але особливо велика її роль на початку життєвого шляху. Адже від того, як у сім'ї буде проходити процес формування в дитини тих чи інших особистісних якостей, залежить і весь подальший її розвиток [7, с. 113].

В основі відносин у сім'ї – почуття любові як вищій рівень емоційно-позитивного ставлення людини до людини. Відносини, побудовані на основі почуття любові, характеризує висока вибірковість, глибока зануреність їх суб'єктів, контакт між ними на всіх можливих рівнях (психофізіологічному, психологічному, фізичному) [4, с. 105].

Сім'я – це досить замкнуте об'єднання людей і водночас невід'ємний атрибут життєдіяльності суспільства. Сім'я впливає на відносини в суспільстві, на характер усіх процесів суспільного життя. В сім'ї людина відновлює свої духовні й фізичні сили. У сімейному

житті розкривається внутрішній світ, індивідуальні якості особистості. Сім'ї належить щонайперша роль у системі утвердження національних та загальнолюдських цінностей. Характерна особливість виховного впливу сім'ї на дітей – його стійкість. Найактивніший вплив сім'я здійснює на розвиток духовної культури, на соціальну спрямованість особистості, мотиви її поведінки. Складності сучасного сімейного життя можна розглядати не як кризу інституту сім'ї, а радше як відображення кризових явищ у самому суспільному житті.

Сімейне виховання – це школа життя і підготовки до життя. Означаючи коло найближчих вихователів, таке виховання часто називають родинним. Однак, якщо розширити зміст поняття виховання до виховної роботи, то є необхідність зазначити в даному напрямку соціалізації особистості і мету, і засоби, і результати тощо. Тому логічніше визначити увесь цей комплекс емпіричної навичко-формуєчої роботи в структурі повсякденного побутового життя сім'ї терміном “сімейно-побутове виховання”.

Основні завдання сімейно-побутового виховання полягають у формуванні первісних основ світобачення у дитини, нагромадженні нею досвіду міжособистісного спілкування, закладені в її душі наріжних підвалин моральності. Повсякчасно, увага сімейно-родинних вихователів спрямовується на те, щоб дитина формувалась як високоморальна особистість і будь-які життєві рішення приймала лише на основі прагнення добра собі і людям, на основі справедливості, гідності, правди, честі, людяності. Така атмосфера внутрісімейного життя привчає до усвідомлення праці як найпершого обов'язку людини і джерела задоволення її фізіологічних, матеріальних і духовних потреб [11, с. 98-99].

Отже, змістом сімейно-побутового виховання охоплюються всі сторони процесу формування людини в межах, доступних її віку можливостей. Переважно в алегоричній формі мудро і ненав'язливо дитина наставляється на гарні вчинки і вправляється в зразкову поведінку. В сім'ї дитина вчиться узгоджувати свої бажання з волею інших, підкорятися більшості, стримувати свої емоції, помірковано і виважено приймати рішення. За допомогою сімейно-родинних вихователів цей первісний досвід співжиття і поведінки засвоюється, закріплюється, проходить через почуття, переживання та розум дитини і лягає у стереотипну основу її благородних, шляхетних вчинків у майбутньому.

Отже, сім'я як активний, природний і стійкий елемент суспільства у питаннях формування духовності виступає активним посередником в узгодженні інтересів особистості й суспільства.

Традиції і культура виступають як духовна підтримка особистості [12, с. 380].

Розглядаючи стосунки подружжя крізь призму духовного самовизначення, припускаємо, що любов чоловіка і дружини може стати головним фактором, що виховує дитину. Саме любов батьків один до одного, а не тільки любов до дитини. На думку В. Сухомлинського, любов є могутня сила виховання; це здатність відчувати серцем духовні потреби людини, що передається від батька і матері дитині без будь-яких слів і пояснень, – передається вона прикладом. Поділяємо думку класика, що навчити дитину любити – це навчити найважливішому у житті, а тому батьки покликані, насамперед, стати “вчителями любові” для свого дитяти.

Проте тут виникає ще одна проблема. Оскільки діти є свідками всього, що діється в родині, вельми важливим у даному контексті видається сформуванню й закріпленню в їх свідомості правильне уявлення про почуття любові. Мова йде про здатність батьків розкрити дитині сутність глибини любові, власним прикладом пропагуючи її як установку (Е. Фромм), душевно-духовну орієнтацію, яка визначає ставлення до світу в цілому, а не лише до одного об’єкта любові [5, с. 138-139].

Особливу роль у розвитку особистості відіграє емоційна атмосфера сім’ї, у дітей формуються високі моральні якості, без яких неможливе становлення духовної особистості. Приклад батьків є тим першим соціальним досвідом, який засвоюють діти протягом всього життя. Це спілкування специфічне, неповторне, бо воно будується на почутті любові, прихильності батьків до дітей, і навпаки. Батьки впливають при цьому на них усіма сторонами своєї особистості: зовнішністю, поглядами, інтересами, ставленням до праці та до оточуючих. Слід зазначити, що вплив батьківського прикладу посилюється, як правило, загальною атмосферою сім’ї, яка будується на основі групової свідомості і загального стилю поведінки батьків. Як наголошує В.Я. Титаренко, “групова свідомість сім’ї – це складний соціальний феномен, діалектична єдність загального і особливого. Загальне виступає у ньому не лише як наслідок певної ідентичності поглядів, норм, орієнтацій тощо, які в тій чи іншій мірі властиві вступаючим у шлюб, але і як продукт конкретного буття сім’ї, результат спільних форм діяльності подружжя, спілкування, на основі чого утворюється новий, більш високий ступінь спільності думок, оцінок, норм, ціннісних орієнтацій, соціальних почуттів і інших елементів свідомості” [9, с. 286].

В багатьох дослідженнях, присвячених соціальній значущості сім’ї, відмічається важлива роль батьків у процесі формування особистості дитини. Вплив батьків у період зростання можна вважати основним; батьки істотно впливають на засвоєння дітьми суспільних, релігійних, політичних та духовних цінностей.

Сім’я, як мала соціальна група, тісно пов’язана, із суспільством, змінюється і розвивається разом з ним. Розшарування сучасного суспільства і поява нових верств населення започатковує нові типи сімей, а отже, і нові типи духовної субкультури відповідно до соціального стану сім’ї та її матеріального добробуту. Всім їм притаманні певні особливості устрою життя і внутрішньосімейних взаємин, які доцільно брати до уваги, розглядаючи їх виховний вплив на дітей [9, с. 274].

Сучасна українська сім’я часто не має змоги повною мірою реалізувати свій виховний потенціал. Це спричинюється як особливостями суспільного виховання, так і негативними змінами всередині сім’ї: зниженням її стабільності, малодітністю, послабленням традиційної ролі батька, трудовою зайнятістю жінки та ін.

На формування особистості дитини особливо впливає стиль її стосунків з батьками, що лише частково зумовлюється їх соціальним становищем.

Як відомо, існує кілька автономних психологічних механізмів соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей. Це насамперед, ідентифікація і наслідування, у процесі яких діти засвоюють соціальні норми поведінки, ціннісні орієнтації, беручи приклад з батьків, прагнучи стати такими, як вони. При цьому наслідування супроводжується певними очевидними діями, тоді як ідентифікація передбачає ототожнення дитини з батьками на основі сильного емоційного зв’язку з ними.

Крім того, батьки впливають на своїх дітей через механізм підкріплення: заохочуючи поведінку, що вважається правильною, і караючи дитину за порушення правил, батьки поступово вкорінюють у її свідомість систему норм.

Важливою умовою дії механізмів впливу є авторитет батьків.

Розрізняють такі види авторитету:

- формальний, що визначається особливостями соціальної ролі;
- функціональний, що спирається на компетентність, ерудицію, досвід;
- особистий, що залежить від особистісних якостей.

Авторитет батьків залежить від частоти і якості контактів з дитиною; інформованості про справи дитини; ступеня розуміння і рівня вирішення питань, що турбують дитину; активності в самовдосконаленні оточення.

Важливим є також механізм психологічної протидії, коли дитина, волю якої жорстко обмежували, може виявляти підвищений потяг до самостійності, а дитина, якій усе дозволяли, може вирости несамостійною.

І хоча неможливо однозначно виявити залежність конкретних властивостей особистості дитини від властивостей її батьків або ж від методів їхнього виховання, проте така залежність існує. При цьому різні сфери розвитку дитини пов'язані з різними проявами сімейних взаємин.

Дитина, яка позбавлена любові, має менше можливостей для досягнення високої самоповаги, створення стійкого, позитивного Я-образу, побудови теплих стосунків з іншими людьми. Вивчення особистості людей, які страждають на невротичні розлади, відчують труднощі у спілкуванні та професійній діяльності, свідчить про те, що всі ці явища набагато частіше виявляються в людей, яким у дитинстві бракувало батьківської уваги і тепла.

Недоброзичливість або неухважність, зокрема, жорстоке поводження батьків із дітьми викликає в останніх неусвідомлену ворожість, що спрямовується зовні (наприклад, трансформується в агресивні дії не тільки проти батьків, а й проти сторонніх людей) або всередину і виявляється в почутті провини, тривоги, низькій самоповазі тощо.

Сукупність установок батьків, їх емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею утворюють стиль сімейного виховання.

Психолог Е. Шефер розрізняє кілька стилів сімейного виховання, що пов'язані, на нашу думку, з авторитарним, ліберальним і демократичним стилями.

Оптимальним для практики сімейного виховання вважається демократичний стиль, що характеризується високим рівнем вербального спілкування між дітьми і батьками; включеністю дітей в обговорення сімейних проблем; урахуванням їхньої думки; готовністю батьків у разі потреби прийти на допомогу дітям, одночасно з вірою в їх успішну самостійну діяльність, адекватним батьківським контролем. Відхилення від демократичного стилю в бік авторитаризму, ліберальної вседозволеності чи надмірної централізації на дитині спричиняє відповідні деформації її особистості.

Розрізняють такі причини неадекватного ставлення до дитини:

- психолого-педагогічна некомпетентність батьків, некоректно засвоєні ригідні стереотипи виховання дитини, що призводить до стихійності виховання, неузгодженості установок і дій батьків тощо;
- особистісні особливості батьків;
- особливості взаємин подружжя чи інших членів сім'ї, що проектується на дитину.

Негативно впливають на процес виховання дитини не тільки такі індивідуальні особливості батьків, як тривожність і ефектив-

ність, а й домінантність, владність, бажання підкорити дітей і домогтися від них беззастережної слухняності (особливо це стосується ставлення матері до сина); марнославство батьків, що призводить до підвищеного рівня домагань щодо можливостей дитини.

Нездатність батьків виробити сприятливу для розвитку дитини виховну позицію може призвести до глибоких порушень у стосунках з дітьми, до жорстокості по відношенню до них. Розрізняють такі види жорстокості до дітей:

- фізичне насильство, що охоплює всі форми травм дітей, отримані через цілеспрямовані дії батьків, фізичне покарання;
- сексуальне насильство як залучення функціонально незрілих дітей і підлітків до сексуальних дій чи до спостереження за ними без розуміння і згоди на це дитини;
- емоційне чи психічне насильство, що може виявитись як у формі негативної уваги (погрози, постійна критика, лайка тощо), так і у формі цілковитої неухважності до дитини;
- байдужість до дитини, нехтування її інтересами і потребами, не тільки духовними, а й матеріальними (одяг, їжа, медикаменти) та ін..

Як наслідок, у дитини формуються здебільшого негативні якості: агресія, жорстокість, переживання безцільності існування, бажання неусвідомленої помсти чи, навпаки, загострене прагнення пошуку психологічного захисту, опіки з боку інших людей.

Слід зазначити, що батьки переносять особистісні проблеми і проблеми у стосунках з іншими членами сім'ї на дітей переважно підсвідомо, найчастіше з глибоким переконанням, що саме так дитині роблять добро. Проте в результаті неадекватне ставлення батьків призводить до деформації особистості дитини та утрудняє можливості її самореалізації [1, с. 34-46].

Як виявили результати нашого дослідження, важливими компонентами мікрокультури сім'ї є система цінностей, потреб, а також уявлень про розподіл сімейних ролей між її членами. Основні порушення у сфері сімейної взаємодії пояснюються саме неузгодженістю цих систем. Значні розходження у згаданих сферах створюють проблемні ситуації, що спричиняють сімейні конфлікти. Одним з основних конфліктів, що порушує внутрішню рівновагу і взаємодію в сім'ї, є конфлікт цінностей. Кожен індивід має свою систему цінностей, зокрема й духовних. У життєдіяльності сім'ї ці цінності визначаються специфічним чином: вони в єдності одиничного і спільного впливають на спосіб життя родини. Протягом існування сім'ї вся система загальних цінностей зазнає певних змін і перетворень. Одні цінності втрачають своє значення, інші, навпаки,

стають більш актуальними, з'являються нові. Отже, система загальносімейних цінностей є динамічною, так само, як і система цінностей кожного із членів родини.

Результати дослідження свідчать, що діапазон системи цінностей школярів може бути значно ширшим, ніж обсяг загальноприйнятих духовних цінностей конкретної сім'ї. Слід зазначити, що накопичення подружжям спільної системи цінностей відбувається у процесі пристосування їх до сімейного життя. Для сімейної взаємодії має значення не лише створення спільних цінностей, а й повага кожного до цінностей інших членів сім'ї.

Система цінностей сім'ї створюється подружжям вже на першому етапі спільного життя, де однією з основних цінностей є сімейне життя як таке. Ця цінність обумовлюється пов'язаною з нею початковою просімейною мотивацією – прагненням задовольнити важливі для особистості потреби – в коханні, в бажанні ділити з іншим радість й турботи, у потребі мати дітей тощо.

Цінності подружжя значною мірою обумовлені цінностями родин, з яких вони походять. Адже з самого дитинства формується усвідомлення особистістю себе громадянином держави, носієм національних цінностей, що склалися у процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти.

Однак та обставина, що сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні духовності її членів, не виключає можливості впливу самого індивіда на власний розвиток і поведінку. Стосовно кожної окремої особистості духовне життя суспільства – об'єктивне. Воно виступає як частина соціального середовища, звідки людина отримує знання політичних, правових, моральних, естетичних, духовних та інших принципів і норм, які суспільство (держава, школа, сім'я) надає своїм членам. Рівень розвитку духовності значною мірою визначається характером і станом взаємин суспільства і особистості, мірою залежності особистості від матеріальних та вузькоутилітарних потреб [9, с. 274-276].

Отже, зміст і спрямованість сформованого у процесі спілкування з батьками духовного досвіду дітей створює той внутрішній світ, через який віддзеркалюються всі впливи, які сім'я так чи інакше вносить у свідомість підростаючого покоління [9, с. 287].

В свою чергу, духовність відіграє важливу роль у формуванні та вихованні особистості. Сприяє її становленню, виробленню та утвердженню концептуальних життєвих переконань, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і впливають на розвиток суспільства. Дослідження у цьому напрямку є перспективними, адже духовність особистості визначає і визначатиме прогресивний поступ нашої цивілізації [6, с. 161].

Важливо відзначити, що атмосфера в сім'ї може або сприяти, або перешкоджати залученню дітей до життєвих цінностей батьків. Авторитетне виховання – тобто таке, при якому одночасно присутні і підтримка, і контроль батьків – веде до того, що діти охоче переймають цінності своїх батьків. Батьківська підтримка на фоні відсутності суворого контролю (ліберальне виховання) і низький рівень підтримки, і висока ступінь контролю (владне або авторитарне виховання) обумовлюють формування у дітей цінностей, відмінних від батьківських [10, с. 408].

Отже, проблема впливу сім'ї та сімейних цінностей на формування духовності особистості дитини залишається однією з провідних у психолого-педагогічній діяльності. Проте, взаємозв'язок психологічної атмосфери в сім'ї та рівня розвитку дитини заслуговує уваги не лише спеціалістів у галузях психології, педагогіки, але й, перш за все, батьків, вихователів.

Отже, результати науково-дослідницької роботи дали змогу виявити, що особливе значення для формування духовних та моральних поглядів особистості дитини мають наступні фактори:

1. Батьківське тепло, взаємоповага у сім'ї, довіра по відношенню до дитини.
2. Частота та інтенсивність спілкування батьків із дітьми.
3. Сімейна дисципліна, вид уживаних покарань.
4. Роль, відведена дитині у сімейній ієрархії.
5. Ступінь самостійності, що дозволяється дитині.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.: іл.. – Бібліогр. наприкінці тем.
2. Боришевський М.Й. Духовність у становленні та розвитку особистісного потенціалу людини // Актуальні пробл. психол. розвитку дошкільника. – 2007. – Т. IV. – Вип. IV. – С. 4-15.
3. Гридковець Л.М., Федорова-Мельницька Т.Г. Формування засад духовності особистості в дитячому віці // Проблеми заг. та пед. психол. – 2006. – Т. 8. – Вип. 7. – С. 111-116.
4. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.
5. Кальба Я.Є. Душевне і духовне в сімейному житті // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. XI, част. 5. – К., 2009. – С. 135-145.
6. Кучеренко А.А. Духовність як домінанта розвитку особистості // Проблеми заг. та пед. психол. – 2006. – Т. 8. – Вип. 6. – С. 157-161.

7. Мельник Л.П., Співак Л.М., Славина Н.С. Вплив подружньої сумісності на взаємини дошкільника в дитячому колективі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія: психологічні науки. – Вип. 1. – 2007. – С. 113-117.
8. Овсянецька Л.П. Духовні здібності особистості. // Проблеми заг. та пед. психол. – 2006. – Т. 8. – Вип. 6. – С. 186-191.
9. Пенькова О.І. Сім'я як чинник розвитку духовних цінностей старшокласників // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. XI, част. 5. – К., 2009. – С. 284-292.
10. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Издательство “Питер”, 2000. – 656 с.: ил. – (Серия “Мастера психологии”).
11. Сіркізюк В.В. Основи національного виховання: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – 304 с.
12. Шишова І.О. Формування духовності особистості (віковий, етнічний та соціальний аспекти) // Проблеми заг. та пед. психол. – 2006. – Т. 8. – 4.8. – С. 376-382.

This article is dedicated research of problem of influencing of family and domestic values on forming of spirituality of personality of child.

Keywords: forming, spirituality, personality, child, family, influencing, education, value, parents, domestic values, experience.

Отримано: 17.03.2010

УДК 316.774.17.022.1

Є.В. Позднишев

Архетипи і їх роль у формуванні іміджу в спорті

У статті описані основні положення теорії архетипів і виявлені основні зв'язки восьми базових архетипів з найпопулярнішими видами спорту.

Ключові слова: архетип, імідж, психологія іміджу, імідж у спорті.

У статье описаны основные положения теории архетипов и выявлены основные связи восьми базовых архетипов с самыми популярными видами спорта.

Ключевые слова: архетип, имидж, психология имиджа, имидж в спорте.

Актуальність. Сьогодні колишні спрощені уявлення про мотиви поведінки людей не працюють – людина виявилася набагато глибшою за своєю психічною структурою, ніж передбачалося. Теорія архетипів дозволяє відкрити таємницю глибинної мотивації споживачів і використати ці знання в створенні і розвитку успішних іміджів та брендів. Сьогодні архетипи “взяті на озброєння” передовими дослідницькими і рекламними агентствами у всьому світі. Відповідність індивідуальності іміджу і бренду певному архетипу визнана ключовою складовою успішності компаній, політиків і діячів культури світового рівня. Популярні методики про побудову “сильних іміджів” і брендів рекомендують створювати для споживачів не тільки раціональну, але і психоемоційну привабливість інформаційної і торгової пропозиції, використовувати всі органи чуття, міфологічні сюжети.

Особа є сама споживачем, зі своїми цінностями, комплексами, архетипами і мотивами. А імідж та бренд повинні лише давати споживачу підпори під те, ким він хоче здаватися. Тобто імідж, бренд не є носієм архетипу, вони призначені для конкретного носія архетипу. Перевага архетипів полягає в тому, що вони є образним втіленням потреб людини і при цьому демонструють характерний спосіб обробки інформації, особливі пріоритети в ухваленні рішень, виявляються у всіх сферах людської діяльності. Проте величезна кількість різновидів архетипів значно ускладнює їх застосування на практиці.

Рис. 1 Піраміда зв'язків архетипу й іміджу

Фундаментальні потреби людини виступають у вигляді цілісної системи архетипічних образів, висхідних до стародавніх форм колективного несвідомого. Архетипи через символи, стереотипи втілюються в іміджі і бренди (див. рис. 1). Розуміння архетипів дає іміджмейкерам ще один інструмент підвищення ефективності іміджу.

Все це безпосередньо стосується і спорту. Створення іміджу в спорті значно відрізняється від створення іміджу в інших сферах людського життя. Річ у тому, що спорт це масове суспільне явище, безпосередньо пов'язане із засобами масової інформації (ЗМІ). ЗМІ